

ЛІТЕРАТУРА

1. Веретільник О. Леонід Кононович: творчість у національно-екзистенційному форматі / О. М. Веретільник // Українська мова та література. – 2006. – № 41/43. – С. 64 – 70.
2. Козловець, М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. / М. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
3. Кононович Л. Тема для медитації / Л. Кононович. – Львів : Кальварія, 2005. – 236 с.
4. Костомаров М. І. Дві руські народності / М. І. Костомаров ; пер. О. Кониський. – Харків : Майдан, 1991. – 72 с.
5. Костючок П. Культурні маркери національної ідентичності / П. Костючок // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2012. – № 22. – С. 106 – 111.
6. Ніколаєнко В. Індивідуалізм як складова етнопсихологічного коду в романі Л. Кононовича “Тема для медитації” / В. М. Ніколаєнко, Н. А. Башук // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 2. – С. 234 – 240.
7. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – К. : Знання, 2006. – 340 с.

REFERENCES

1. Веретільник, Олена. “Леонід Кононович: творчість у національно-екзистенційному форматі”. *Українська мова та література* 41–43 (2006): 64–70.
2. Козловець, Микола. *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009.
3. Кононович, Леонід. *Тема для медитації*. Львів: Кальварія, 2005.
4. Костомаров, Микола. *Дві руські народності*. Харків: Майдан, 1991.
5. Костючок, Петро. “Культурні маркери національної ідентичності”. *Вісник Прикарпатського університету. Історія* 22 (2012): 106–111.
6. Ніколаєнко, Валентина, Наталя Башук. “Індивідуалізм як складова етнопсихологічного коду в романі Л. Кононовича “Тема для медитації”. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки* 2 (2010): 234–240.
7. Янів, Володимир. *Нариси до історії української етнопсихології*. Київ: Знання, 2006.

УДК 821.161.2:82 – 31:82.0.7.04

СИМВОЛІКА ПОВІСТІ “ЧОРНЕ СОНЦЕ” ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Поліщук Є. С., аспірант

*Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

eliza_poli@rambler.ru

У статті досліджено своєрідність використання символіки та її значення у повісті Василя Шкляра. Розглянуто архетипи та образи, характерні для української літератури, які використовує у своїй творчості письменник. Основну увагу звернено на трактування образів-символів сонця, Лади, Ангела, системи кольорів.

Ключові слова: символ, образ-символ, символіка, символізм, міфологія, архетип.

СИМВОЛИКА ПОВЕСТИ “ЧЁРНОЕ СОЛНЦЕ” ВАСИЛИЯ ШКЛЯРА

Полищук Е. С., аспирант

*Запорожский национальный университет
ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина*

В статье исследуется своеобразие использования символики и её значение в повести Василия Шкляра. Рассмотрены характерные для украинской литературы архетипы, которые использует писатель в своем творчестве. Основное внимание обращено к трактовке образов-символов солнца, Лады, Ангела, системы цветов.

Ключевые слова: символ, образ-символ, символика, символизм, мифология, архетип.

THE SYMBOLICS OF THE NOVEL “BLACK SUN” BY VASIL SHKLAR

Polishchuk E. S., Postgraduate Student

*Zaporizhzhya national university
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine*

Vasyl Shklar is called "the father of the Ukrainian bestseller" at all times. In 2015, the collection "Black Sun" was released, a prominent place in which is dedicated to cognominal novel. The name of the piece of art already points to its mysterious content.

The story is full of mythological and poetic symbols that help to comprehend the literary work and understand the author's vision of the current situation in Ukraine.

There are several versions of the origin of the Black Sun sign. In the story, this magic symbol is a source of life-giving energy for people, which helps to survive in the "hour of the hardest trials". Currently, such a test for the Ukrainian people is an armed conflict in the eastern part of Ukraine.

The moon's symbols are associated with lunar myths, in which it is always in opposition to the Sun. Despite the fact that in the modern worldview the moon is identified with the female passive principle, V. Shklar interprets this symbol as male. The comparison of the moon with the wolf's eye sends us to the image of the wolf, which traditionally is a symbol of cruelty, bloodthirstiness and evil in Ukrainian mythology. The moon accompanies the most terrible events for the fighters: airport protection and night bombardment.

In addition to the natural symbols, V. Shklar also uses cultural symbols in his story (the comparison with the Cossacks, the image of the spiritual father of the Ukrainian nation T. Shevchenko, symbols of poetry).

Symbolics of colors in the story of V. Shklar rooted in the depths of national world perception. Green color acts as a symbol of youth, nature, fruitfulness of fields, beauty and joy, assertion of life. After fierce battles and black earth, filled with blood, fighters want to see green young wheat, symbolizing the renewal of nature and society, the victory of the national idea over the terrible pattern of war. Young wheat, high pure sky become symbols of harmony, balance in nature, which positively affects the mental state of the heroes of the story.

The image of a statue is a symbol of the female principle, which gives the most important thing – life. Despite the war and unbearable conditions, a woman protects the most precious one – a warm womb. The fact that 'Azov' fighters take out a statue from the shelling is very symbolic.

Each of the symbols has its own meaning. In our opinion, there is a symbol of a stone woman who defends the most dearest – life, as well as the Black Sun, among the devastation and shots, mortar shells and continuous fire, which gives faith in the renewal of the world after the end of the dramatic page of Ukrainian history, inspires a daily struggle in the name of the approaching this sacramental revival.

Keywords: symbol, image-symbol, symbols, symbolism, mythology, archetype.

Василя Шкляра повсякчас називають “батьком українського бестселера”. Неабиякий резонанс викликав його роман “Чорний ворон”, що був надрукований у 2009 році. У творі письменник відтворив одну з найзагадковіших сторінок нашої історії – боротьбу українських повстанців проти окупаційної влади у 1920–х роках. Після Революції Гідності Василь Шкляр застерігав своїх читачів, що писати про сучасні події в Україні не буде. Проте перебування пліч-о-пліч з бійцями батальйону “Азов” у зоні АТО на Сході України внесло свої корективи у плани письменника. 2015 року світ побачила збірка “Чорне сонце”, чільне місце в якій відведено однойменній повісті. Вже назва твору вказує на його утаємничений зміст. Розповідь рясніє міфологічними та поетичними символами, які допомагають осмислити літературний твір та зрозуміти авторське бачення сучасної ситуації в Україні.

Літературознавців цікавлять окремі аспекти творчості В. Шкляра, серед дослідників його літературного здобутку – Я. Голобородько, Г. Кривопишина, Т. Гребенюк, С. Філоненко, Р. Харчук та інші. О. Сазонова та Н. Янкова створили розвідку, що присвячена аналізу

значущості морально-етичних категорій та морально-філософських поглядів персонажів повісті “Чорне сонце” В. Шкляра. Дослідниці побіжно торкнулися питання символіки твору, простеживши семантику образу Чорного Сонця. Проте цілісна галерея образів-символів, представлених у творі, проаналізована не була.

Мета статті полягає у з’ясуванні характерних особливостей символів, аналізі їх значень, адже вони є невід’ємним складником образного простору повісті “Чорне сонце” В. Шкляра.

У літературознавчому словнику вказано, що “символ – це предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища” [7, с. 621]. Однією з головних особливостей символу є множинність значень, що виявляють себе в різних ситуаціях; “поєднання та взаємодія цих значень завдяки дії аналогії та асоціативних зв’язків” [8, с. 306].

Перш за все слід розтлумачити назву повісті та семантичне навантаження образу-символу Чорного Сонця. Сам автор в одному зі своїх інтерв’ю пояснює, що Чорне Сонце є частиною нарукавної емблеми бійців полку “Азов”, а також назвою їхнього фронтового часопису.

Простежуючи генеалогію цього символу, О. Сазонова та Н. Янкова вказують, що в українському середовищі Чорне Сонце пов’язують зі Стожарами, які енергетично впливають на людей та “гармонізують духовну енергію людини у Всесвіті” [10, с. 228]. Існує декілька версій походження цього знака. Прихильники першої версії вказують на те, що Чорне Сонце – це староукраїнський знак, який означає силу, спрямовану на знищення всього старого та оновлення нового. За іншою версією, Чорне Сонце – це короткий період року, коли вода набуває особливих життєдайних властивостей. Це відбувалося зазвичай вночі, коли сонця на небі не було, “але оскільки живильні властивості завжди асоціювалися лише з ним, тому наші предки і прозвали цей час Чорним Сонцем” [6]. М. Мельник вказує на те, що Чорне Сонце є суто українським символом із сакральним значенням, без жодного натяку на ворожі ідеології.

У передмові до повісті В. Шкляр розтлумачує, що Чорне Сонце забезпечує тісний зв’язок із предками, тому “дає особливу силу та витривалість. І горе було тому, хто не чув голосу прабабків, голосу рідної крові. Чорне Сонце спалювало йому душу” [12, с. 7]. Також Чорне Сонце “не прощає легкодумства й нещирості” [12, с. 27]. Аналізуючи розвідки Л. Коваленка, О. Сазонової та Н. Янкової, варто зробити висновок, що цей магічний символ є джерелом життєдайної енергії для людей, яка допомагає вистояти у “годину найтяжчих випробувань”. Нині таким випробуванням для українського народу є збройний конфлікт на території Сходу України. Погоджуємося з думкою Л. Коваленка, який зазначає, що “символ Чорного Сонця знаменує силу і волю Українських націоналістів як оборонного щита цілої Української нації до самовідданої боротьби проти... московського ворога” [6].

Знаходимо в повісті й образ “звичайного” сонця. За уявленнями слов’ян, сонце – божество незнищенне, адже зникаючи ввечері, воно обов’язково з’являлося наступного дня, пробуджуючи земне життя. В українській традиції сонце – це символ чоловічого начала, героїчного та нестримного характеру. Водночас сонце є “карателем всілякого зла, тобто за первісними уявленнями – карателем нечистої сили, п’янти та холоду, а пізніше і морального зла – неправди та безчестя” [3, с. 273]. В. Шкляр неодноразово згадує про пекуче сонце, описуючи події, що відбулися в місті Іловайську: “...ми йшли вперед, і сонце по небі теж за нами пішло околяса й пекло, як скажене. Воно сипало жар з високості...” [12, с. 41], “горою за нами нога в ногу йшло околяса розпечене до білого сонце” [12, с. 42]. Українські бійці були проінформовані про безпечний стан у місті, а насправді там “в кожній шпарині... засіли бойовики” [12, с. 37]. Палюче сонце – кара небесна за те страхіття, що відбувається на землі, за пролиту кров, за зраду вищими чинами командування своїх бійців.

Після Іловайського пекла, коли “вибухи стрясаєли землю” [12, с. 46], головний герой подивився на небо і побачив вже інший вияв небесного світила: “І стояло наді мною високо в зеніті сонце, я дивився на нього і зовсім не мружився, бо воно не пекло, не палило і вже не світило. Сонце було чорне. Воно увійшло у Сварогову ніч, увійшло в саму серцевину ночі Сварога” [12, с. 46]. Сакральний знак вказував на необхідність виявити максимальну силу та допоміг бійцям вибратися з пастки: “...чия рука і чия воля привела нас через оте полечко-

поле, так нашпиговане мінами, як буває лише нашпигована весняна рілля бараболою? Не знаєте? Тоді мовчіть. Колись, як будемо живі, я вам скажу” [12, с. 47].

Символіка Місяця пов’язана з лунарними міфами, у яких він завжди перебуває в опозиції до Сонця. Символізм нічного світила є об’ємним та тяжким, тому існують декілька підходів до тлумачення цього образу. Незважаючи на те, що в сучасному світосприйнятті Місяць ототожнюється з жіночим пасивним началом, В. Шкляр інтерпретує цей символ як чоловічий: “Віднедавна я часто приглядався до Місяця, мені здавалося, що від цього козака багато чого залежить” [12, с. 21]. Місяць відповідає за циклічність, постійне оновлення, символіці цього образу характерна амбівалентність, адже Місяць є одночасно пов’язаним із життям та смертю. Особливого сакрального значення набувають фази Місяця. У повісті В. Шкляра змальована повня. Небесне світило виступає німим свідком жорстоких подій на землі, створюючи гнітючу та загрозливу атмосферу: “вовче око місяця над аеропортом” [12, с. 19], “ще й повен місяць висів у небі, як вовче око, – круглий, ясний, у синьому обручі” [12, с. 19]. Порівняння Місяця з вовчим оком відсилає нас до образу вовка, що традиційно в українській міфології є символом жорстокості, кровожерливості та зла. Місяць супроводжує найстрашніші для бійців події: захист аеропорту, ніч обстрілу, Маляр згадує, що таким світило виглядало і під час революції на Майдані.

Вода, яка “зродила світ і є кров’ю землі, всеплодющою силою” [11, с. 49], з давніх-давен символізувала очищення від гріхів, чистоту і здоров’я. В. Шкляр описує у творі своєрідний “обряд обмивання”: “море витягло з мене втому й тривогу” [12, с. 27], “вода гамує в мені легенький дроз” [12, с. 24].

Окрім природних символів, В. Шкляр використовує у своїй повісті й символи культурні. Такі знаки є прийнятими цивілізованим суспільством і уособленням вічних істин. Скажімо, бійці “Азова” порівнюються зі славнозвісними запорожцями, які є символами волі, непокірності, сили духу, боротьби за свободу та гідність свого народу. На вході до своєї військової бази азовці зобразили двох козаків у червоних жупанах. Маляр пригадує історичне минуле Батьківщини (напад турків на Січ), проектуючи події давнини на сучасне життя.

До культурних символів належить і образ духовного батька української нації Тараса Григоровича Шевченка. На пожарищі колишньої бібліотеки була знайдена єдина книга. Цією книгою виявився “Кобзар” Шевченка. Слова Шевченка звернені до небайдужих українців, поет картає тих, хто запродав себе ворожій силі, та закликає скинути тенета неволі й рабства з українського народу. Образ Кобзаря – символ боротьби за гідність та свободу української нації.

Використовує В. Шкляр і символіку поезії, згадуючи в повісті відомий вірш В. Симоненка “Лебеді материнства”. Національна символіка постає надійним оберегом українців, хоч би де вони опинилися, навіть якщо на чужину закинула їх недоля. Малярові в момент небезпеки ввижається рідна домівка та тополі коло хати. Саме тоді він згадує слова Симоненка: “І якщо впадеш ти на чужому полі, Прийдуть з України верби та тополі, Стануть над тобою, листям затріпочуть, тугою прощання душу залоскочуть” [12, с. 37]. Тополя здавна була символом-тотемом для українців, що уособлює Батьківщину, її трагічну історію. А за народними легендами, тополя – це перевтілена дівчина. Верба є деревом життя для українців. Ці національні символи в художньому обрамленні В. Симоненка супроводжують головного героя у страшний бій: “А зі мною пішов мій ровесник, двадцятивосьмирічний Василь Симоненко, а з ним пішли верби і тополі, верби і тополі, верби і тополі...” [12, с. 42].

Символіка кольорів у повісті В. Шкляра сягає корінням у глибину національного світосприйняття. Зелений колір виступає символом молодості, природи, плодючості полів, краси і радості, ствердження життя. Після запеклих боїв та чорної землі, залитої кров’ю, бійці бажають побачити зелену молоду пшеницю, що символізує оновлення природи та суспільства, перемогу національної ідеї над страшним устроєм війни. Молода пшениця, високе чисте небо стають символами гармонії, балансу в природі, що позитивно впливає на душевний стан героїв повісті. Маляр, головний герой повісті, лежачи в травневій пашниці,

бачить у небі свою кохану: “на душі стає так хороше, що я бачу, як понад усім тим дивом пливе мій Ангел у білій-білій весільній сукні” [12, с. 79].

Повне ім'я коханої Маляра – Ангеліна, але в повісті вона постає перед читачем Ангелом. Ангел – це символ невидимих сил, що витає між Джерелом життя та реальністю, символ світлого, доброго, духовного, вісник долі, волі Божої. Кохана жінка, що підтримує чоловіка, піклується про нього, “Вона часто прилітає до мене на крилах...завжди перед сном і грає мелодію, якої не існує ніде в природі – вона живе в мені. Цю мелодію народила в мені Ангел” [12, с. 61]. Наречена Маляра наділена типовими жіночими рисами, що притаманні українкам. Окрім ніжності, емоційності, інтелігентності, Ангелу притаманна і жіноча хитрість, ревності. В. Шкляр звертається до популярного в українській культурі сюжету: історії Марусі Чурай та Гриця. Дівчина отруїла коханого-зрадника звареним зіллям. Ангеліна в розмовах з Маляром пригадує йому цю історію і жартома запевняє, що з легкістю могла б отруїти його у випадку зради.

Боець “Азова” наважується розповісти нареченій про одну жінку, яка врятувала йому життя під час одного з обстрілів. Цією жінкою виявляється кам'яна статуя Баби, яка ввижалася Маляру богинею Ладою, Берегинею: “Врятувала життя. Це не баба, це жінка. Якщо вберегла, то берегиня” [12, с. 16].

Лада – богиня світової гармонії, богиня Всесвіту, краси та любові, стала матір'ю всього суцього. Ця Берегиня українського народу випадково опиняється на війні й понад усе прагне захистити своїх дітей: “руки тримала складені внизу живота, ніби насамперед хотіла захистити своє лоно” [12, с. 9]. На те, що роль жінки не змінюється з перебігом століть, вказує опис статуї: “Скіф'янка мала зовсім невиразне обличчя, обшмугляне тисячолітніми дощами, вітрами, негодами, і на тому обличчі не було ні рота, ні носа, ні губ, лише проглядали виїмки очей, і мені ввижалося, що вона прозирає мене тими очима наскрізь. У неї були продовгуваті обвислі груди (мабуть, через це її називають бабою), а найвиразніше, що вона мала, – це руки, цнотливо складені внизу живота...” [12, с. 15].

Образ статуї – це символ жіночого начала, яке дарує найголовніше – життя. Незважаючи на війну, на нестерпні умови, жінка захищає найдорожче, що має, – тепле лоно. Символічним є те, що бійці “Азова” вивозять статую з-під обстрілів. “Тисячолітня праматір тримала обома руками свого живота, в якому теплилося життя. Життя, життя...” [12, с. 107].

Кожен із символів має своє значення. Особливими, на нашу думку, є символ кам'яної баби, що серед розрухи та пострілів, мінометних обстрілів та безперервного вогню захищає найдорожче – життя, а також Чорного Сонця, що дає віру в оновлення світу після закінчення драматичної сторінки української історії, надихає на щоденну боротьбу в ім'я наближення цього сакраментального відродження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 392 с.
2. Войтович В. Українська міфологія. – К. : Либідь, 2015.
3. Грушко Е. А., Медведев Ю. М. Словарь славянской мифологии. – Н. Новгород: Русский купец, 1995. – 368 с.
4. Зеленська Я. Проблема вивчення поняття про образ-символ у шкільному курсі української літератури // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 2. – С. 81–84.
5. Керлот Х. Словарь символов. – М.: “REFL – book”, 1994. – 608 с.
6. Коваленко Л. Чорне Сонце // Народний оглядач. – 2015. – Режим доступу: <http://www.ar25.org/article/chorne-sonce.html>

7. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 572 с.
8. Микитів Г. Знаковість архетипних символів у національно-мовній картині світу українців // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 305 – 310.
9. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – К. : Український письменник, 1993. – 63 с.
10. Сазонова О., Янкова Н. Від самознищення до самопорятунку (екологія духу у творі В. Шкляра “Чорне сонце”) // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – В.2 (36). – С. 227 – 231.
11. Словник символів культури України / За загальною редакцією В.Коцура, О. Потапенка, М. Дмитренка. – К. : Міленіум, 2002. – 260 с.
12. Шкляр В. Чорне Сонце: збірка / Василь Шкляр. – Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016. – 304 с.

REFERENCES

1. Войтович, Валерій. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009.
2. Войтович, Валерій. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2015.
3. Грушко, Елена и Юрий Медведев. Словарь славянской мифологии. – Нижний Новгород: Русский купец, 1995.
4. Зеленська, Я. “Проблема вивчення поняття про образ-символ у шкільному курсі української літератури”. Вісник Запорізького національного університету 2 (2009): 81–84.
5. Керлот, Хуан. Словарь символов. Москва: REFL – book, 1994.
6. Коваленко, Леонід. Чорне Сонце // Народний оглядач, Березень 20, 2015 <http://www.ar25.org/article/chorne-sonce.html>
7. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка. Київ: ВЦ “Академія”, 2007.
8. Микитів, Галина. “Знаковість архетипних символів у національно-мовній картині світу українців”. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки 1(2012): 305–310.
9. Плачинда, Сергій. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Український письменник, 1993.
10. Сазонова, Олена та Надія Янкова. “Від самознищення до самопорятунку (екологія духу у творі В. Шкляра “Чорне сонце”)”. Науковий вісник Ужгородського університету. 2 (2016): 227–231.
11. Словник символів культури України. За ред. В.Коцура, О. Потапенка, М. Дмитренка. Київ: Міленіум, 2002.
12. Шкляр, Василь. Чорне Сонце. – Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2016.

УДК 821.161.2.0–31(092)

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ В ПОВІСТІ С. ГРИДІНА “НЕ ТАКИЙ”

Слижук О. А., к. пед. н., доцент, Чичерова А. Р., студент

*Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна*

olesja_2014@ukr.net

У статті досліджуються морально-етичні проблеми, порушені в повісті для підлітків “Не такий” сучасного українського письменника Сергія Гридіна. Розглядаються авторське бачення та особливості художнього відтворення “вічних” тем, які хвилюють тінейджерів: батьки і діти, перше кохання, спілкування з однолітками.

Ключові слова: література для підлітків, проблематика, художнє відтворення, реалістична повість.